
ПОЛІТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КИТАЮ

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ВПЛИВ НА ГЛОБАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

В. Ю. Голод

Міжнародні фінансові організації створені з основною метою регулювати глобальні валютно-кредитні відносини та діяльність світового фінансового ринку. Домінування розвинутих країн у світовій економіці та значна залежність від них країн, що розвиваються, впливають на характер циклічних коливань та на формування економічної політики в цілому. Останніми роками загострилась дискусія щодо значення та ролі міжнародних організацій у світовому економічному прогресі. Прихильники підкреслюють аналітичні, стимулюючі та регулюючі функції таких організацій, які безумовно приносять користь країнам, що потребують допомоги. Для позитивного ефекту необхідно партнерство як урядів країн-учасників програм, так і громадянського суспільства. Супротивники міжнародних організацій наводять численні приклади “провалів” фінансових програм, все ще існуючий достатньо високий рівень бідності в світі, невміння передбачати кризи в економіці тощо. Безумовним є факт, що співпраця з міжнародними світовими організаціями має добровільний характер. На практиці більшість країн світу залучені до цього міжнародного співробітництва, бо є частиною глобального економічного простору, потребують кваліфікованої та швидкої допомоги, потребують реформ.

Найбільшими фінансовими організаціями, що надають підтримку країнам, що розвиваються, є Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк. США та Японія мають найбільшу кількість голосів при прийнятті рішень у цих організаціях, а отже найбільший вплив на формування політики. Країни співпрацюють із фінансовими організаціями з метою врегулювання проблем платіжного балансу, державного боргу, стимулювання проведення реформ тощо. Отримання донорських коштів дає змогу частково стабілізувати фінансову ситуацію. Однак цей захід є абсолютно недостатньою для виходу з кризи, бо допомагає вирішити монетарні проблеми, а не усунути кризові явища в реальному секторі економіки.

Згідно з міжнародною статистикою позик Світового банку за 2015 рік [World Bank Group 2015], 124 країни співпрацюють із цією організацією, тобто дві третини світу. Обсяг чистих запозичень країнам, що розвиваються, в 2013 році склав 542 млрд. дол. США, збільшившись на 28 % порівняно з 2012 роком (в основному за рахунок КНР). Китай зараз нараховує сумарно більше, ніж третину чистих фінансових потоків від Світового банку, спрямованих у країни, що розвиваються.

МВФ об'єднує 188 країн, тобто майже всі країни світу, міжнародний резервний актив станом на 30 квітня 2014 року складав 204 млрд. СПЗ (або SDR) [IMF Financial Statements 2014], що еквівалентно приблизно 258 млрд. євро (по курсу

від 14 липня 2015 р.). Країни-члени МВФ можуть вирішити свої поточні проблеми з платіжним балансом за рахунок дешевих кредитних коштів, однак при цьому їм необхідно виконати цілий ряд умов та рекомендацій від МВФ. Як позитивний наслідок, країна-реципієнт досягає тимчасової економічної стабільності, як негативний – прив'язується до “фінансових ін'єкцій” МВФ, втрачаючи самостійність у розвитку національної економіки.

Доповідь директора-розпорядника МВФ Крістін Лагард від 8 липня 2015 року називалась “Скористатись можливістю, яка надається раз у покоління” [Lagarde 2015]. Малося на увазі, що три конференції цього року, а саме Конференція ООН відносно фінансування на цілі розвитку, Нью-Йоркська конференція у вересні відносно нових цілей стійкого розвитку та конференція в Парижі у грудні відносно кліматичних змін, визначатимуть новий підхід для усіх країн до стійкого та всеосяжного розвитку протягом наступних десятиліть. Іншими словами, на цих конференціях буде визначено майбутню світову валютно-фінансову політику. К. Лагард у своїй доповіді визначила чіткі заходи для країн, що розвиваються, щоб отримати підтримку на масштабні цілі розвитку. Базовою необхідністю є зацікавленість усіх партнерів у співробітництві, що проявляється у досягненні макроекономічної стабільності країн, у ефективній мобілізації доходів, у надійному управлінні державними фінансами тощо. Доповідь символічно закінчувалась словами “Щоб іти далі, ми повинні йти разом”.

Дві найбільші фінансові організації, створені в результаті Бреттон-Вудської конференції, ставлять перед собою ключові завдання на десятиріччя, такі як боротьба з бідністю, голодом та хворобами, забезпечення загальної початкової освіти та гендерної рівності, захист оточуючого середовища, всеосяжне стійке економічне зростання тощо. Цілі та вимоги зрозумілі, однак не всім країнам під силу їхнє виконання.

Діяльність Світового банку та МВФ протягом тривалого часу критикується різними неурядовими організаціями, вченими, серед яких помітне місце займає нобелівський лауреат з економіки Джозеф Стігліц, який, до речі, працював на посаді шефа-економіста Світового банку (1997–2000). Вчений назвав політику міжнародних фінансових організацій щодо країн, що розвиваються, помилковою. На його думку, якщо б цій політиці слідували США, то економічний розвиток цієї країни був би під сумнівом. У якості прикладів він наводив дві економіки: Росії, яка брала участь у стабілізаційних програмах фінансових організацій, та зазнала значного скорочення доходів населення; та КНР, яка не наслідувала політику МВФ та Світового банку та змогла досягти значного рівня розвитку¹. Джозеф Стігліц різко негативно висловлювався стосовно політики Світового банку та МВФ щодо Росії, критикуючи шокову терапію перехідного періоду². Джозеф Стігліц був впевнений, що Росія мала йти своїм шляхом поступового та розтягнутого на десятиліття розвитку, яким пішов, наприклад, Китай [Stiglitz 2008, 133–165, 258–261]³. Як висновок, вчений наголошував, що аналіз розвитку світової

¹ Стігліц досліджував перехідний період, наразі КНР – основний реципієнт допомоги від фінансових організацій.

² На думку МВФ, сценарій шокової терапії є найшвидшим варіантом переходу до ринкової економіки для країн, що розвиваються. Позитивні приклади: післявоєнна Німеччина, Великобританія, Польща. Уряд Росії не витримав ключових умов сценарію шокової терапії, а саме не забезпечив різкого зниження інфляції та довів до дефіциту бюджету більше 40 %. Серед інших негативних прикладів: Аргентина, Чилі, Україна.

³ Прибічників цієї теорії називали градуалістами. Вони передбачили провал шокової терапії та називали причини невдач. Однак не змогли передбачити масштаб катастрофи.

економіки показує, що програми МВФ та Світового банку в тому вигляді, як вони їх формулюють, не забезпечують стійкого та справедливого розвитку економіки. В останніх публікаціях Джозеф Стігліц неодноразово повторював, що кредити МВФ пригнічують економіки тих країн, яким намагаються допомогти. Аналітик не раз підкреслював, що, виділяючи кошти на цілі стабілізації, міжнародні організації перш за все піклуються про іноземні банки та ТНК, які працюють на території країн-реципієнтів, а не про національні економіки в цілому. У випадку з переддефолтною Росією 1998 року загальний пакет допомоги від міжнародних фінансових організацій складав 22,6 млрд. дол. США. Програма не спрацювала, через 3 тижні після першого траншу Росія оголосила дефолт, а фінансові потоки, які повинні були підтримати обмінний курс, були виведені корумпованими урядовцями в офшори за лічені дні. Дж. Стігліц застерігав, що надання Росії кредитів було помилкою. Росія – країна з багатими природними ресурсами, і якщо вона не вмє ними розпоряджатися правильно, будь-яка зовнішня допомога не буде мати значення.

З року в рік збільшується тиск на Світовий банк та МВФ з боку неурядових організацій на національному та міжнародному рівні з метою відкритого та демократичного обговорення рішень, альтернативних їхній політиці. У 2001 році Комісія Конгресу США [United States Congress 2001] провела оцінку результатів діяльності міжнародних фінансових організацій та прийшла до висновку, що 60 % проектів Світового банку завершилися невдачею. Світовий банк покликаний боротися з бідністю, однак лише 1 % кредитів отримали “бідні” держави, які цього потребували. Водночас було відмічено, що ряд держав, які отримували допомогу, не тільки не досягли успіхів у боротьбі з бідністю, але ситуація навіть погіршилась.

Помітним критиком Світового банку став американський вчений та письменник Радж Пател. Він публікує критичні статті про методи роботи банку. Одним із прикладів є публікація 2008 року “Світовий банк та сільське господарство” [Patel 2008]. У своєму дослідженні вчений доводить, що втручання Світового банку в сільськогосподарську галузь у рамках стратегії боротьби з бідністю лише посилює кризу, а не вирішує її. Р. Пател критикує Програми структурного регулювання Світового банку (Structural Adjustment programmes), засобами яких країнам нав’язувались умови без обговорення: рівень державних витрат, валютний курс, структура тарифів тощо. Автор публікації засуджує економічну доктрину Мілтона Фрідмана, яка була в основі цих програм, згідно з якою обмежувалося втручання держави в економічну інфраструктуру, ринки ставали відкритими для іноземного капіталу та імпорту. Як результат – зростання бідності, рівня безробіття, голоду та смертності. Автор підкреслював, що фінансова та торгова лібералізація є перевагою лише для великих корпорацій. Однак у таких країнах, як Китай, Бангладеш, Малаві, Єгипет 95 % фермерів володіють землею менше, ніж 2 акри, вони потребують протекції з боку держави. Усунення торгових бар’єрів посилює конкуренцію з більш розвиненими країнами, що не завжди на користь бідних країн, збільшує імпорт, що призводить до зростання безробіття. У якості прикладу автор приводить зменшення імпортного тарифу в Гані на рис за вказівкою МВФ зі 100 % до 20 % в 1992 році, що призвело до зростання імпорту цієї культури на 200 %. Автор засуджує панування олігополій у сфері продуктів харчування. Від 60 до 70 % продуктів у більшості країн продають супермаркети, що дозволяє їм встановлювати та тримати на високому рівні ціни на ринку, що зовсім не вирішує проблему бідності. Автор наводить цікавий аналіз під назвою

“Розподіл кеш’ю”. Знаючи ціну на цей горіх в супермаркеті Великобританії та розуміючи особливості цього бізнесу, автор приводить наступну статистику: 45 % прибутку з ціни продажу отримує супермаркет, 20 % – компанії, що смажать та солять горіх, 12 % – імпортер, 2 % – транспортна компанія, 5 % – компанія-переробник, 15 % – виробник і лише 1 % безпосередньо робітник. Супермаркети та великі ТНК контролюють увесь продуктовий ринок. Саме вони отримують найбільшу підтримку Світового банку, а не фермери, і тим паче робітники. Автор приходиться до висновку, що таким шляхом неможливо подолати бідність.

Р. Пател фактично виступає у ролі антиглобаліста, вбачаючи загрозу у відкритті ринків для ТНК. Він підтримує “західний антиглобалізм”, що виступає проти нерегульованої та неконтрольованої громадянами політичної та економічної влади транснаціональних корпорацій. Він впевнений, що глобалізація представляє інтереси ТНК та міжнародних фінансових інститутів, а не інтереси населення країн.

У цьому контексті варто навести цитату автора “сінгапурського дива” Лі Куан Ю, який, аналізуючи уроки азійської кризи 1997–1998 років, писав, що “жоден з лідерів азійських країн не осмислював наслідків того, що в глобалізованому фінансовому ринку існує миттєвий зв’язок між головними фінансовими центрами світу – Нью-Йорком, Лондоном та Токіо – та їхніми представниками в столицях Південно-Східної Азії. Притік капіталу з індустріальних країн приносить не тільки переваги високого економічного зростання, але й ризик неочікуваного відтоку цих коштів. Будь-яка помилка уряду миттєво аналізується та доповідається клієнтам по всьому світові” [Lee Kuan Yew 2002, 389–390]. Противники глобалізації наголошують на тому, що країни-отримувачі стають пасивними об’єктами політики світових фінансових центрів, втрачають контроль над власною економікою та національною економічною безпекою.

Активіст Інституту закордонного розвитку Тітус Александер назвав діяльність МВФ глобальним апартеїдом [Alexander 1996]: розвинені країни грають домінуючу роль та контролюють менш розвинені країни; МВФ некоректно оцінює стан економіки – реципієнта, не враховуючи зовнішні чинники; політика МВФ не сприяє розвитку, оскільки наслідком його стабілізаційних програм є зниження продуктивності праці, зростання безробіття і збільшення бідності.

Міжнародні фінансові організації порівнюються з великими корпораціями, які мають необмежену силу та вплив у планетарному масштабі, впливають на глобальні та регіональні процеси, діють вибірково, не завжди економічно доцільно та справедливо до невеликих країн. Їх треба остерігатись, а не запрошувати на керування. Однак більшість країн-реципієнтів не мають іншого виходу з кризи, бо занурились у корупцію, не вміють самостійно будувати своє народне господарство, не мають прогресу у розвитку та реформах.

Критики міжнародних фінансових організацій неодноразово наголошували, що ці інституції не враховують економічних, культурних та інших особливостей країни, яка потребує допомоги. Підкреслювали, що більш відповідально та цілеспрямовано діють регіональні інституції.

Однією з таких регіональних фінансових організацій є Азійський банк розвитку (АБР) [Asian Development Bank data], який був створений у 1966 року з метою стимулювання зростання економіки в країнах Азії та Далекого Сходу. Налічує 67 країн-членів. Найбільша кількість голосів для прийняття рішень належить США та Японії. У 2015 році АБР фінансує 125 суспільних проектів на суму 11,1 млрд. дол. США, 26 приватних проектів на суму 1,8 млрд. дол. США

та 284 проекти технічного сприяння на суму 300 млн. дол. США. Згідно зі звітом ООН, Азійсько-Тихоокеанський регіон значно скоротив кількість бідних людей, що живуть на 1,25 дол. США в день з 53 % в 1995 році до 12 % в 2015 році, вбачаючи в цьому також заслугу АБР. Серед інших досягнень АБР можна зазначити реалізації проектів очищення питної води, відкриття шкіл та лікарень, електрифікації та впровадження систем зрошення в сільській місцевості. Однак, згідно з даними АБР, 830 млн. людей в Азійсько-Тихоокеанському регіоні все ще перебувають за межею бідності.

Інша регіональна інституція – Азійський банк інфраструктурних інвестицій (АБІІ) [Asian Infrastructure Development Bank data] – це новостворена міжнародна фінансова організація, запропонована Китаєм. Основними задекларованими цілями, які ставить перед собою АБІІ, є стимулювання фінансового співробітництва в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, фінансування інфраструктурних проектів в Азії від будівництва доріг та аеропортів до економ-житла.

Перші новини про АБІІ з'явилися у жовтні 2013 року. У ході візиту в Індонезію на зустрічі з Президентом Індонезії Сусілою Бамбангом Юдойоно Голова КНР Сі Цзіньпін запропонував створити АБІІ з метою сприяння розвитку та економічній інтеграції азійського регіону. На зустрічі Китай висловив невдоволення темпами реформ та іншими проблемами, які не можуть вирішити такі фінансові організації, як МВФ, Світовий банк та Азійський банк розвитку. АБР оцінив, що регіон потребує близько 8 трлн. дол. США інвестицій в інфраструктуру в період 2010–2020 років для збереження економічного розвитку. АБІІ готовий взяти участь у цьому фінансуванні. Організація буде інвестувати в інфраструктурні проекти по всьому регіону, включаючи пряму залізницю Пекін–Багдад.

Країною-засновником АБІІ виступає Китай, що запропонував сформувати половину статутного капіталу у розмірі 50 мільярдів доларів США (із 100 млрд. запланованих), що допоможе задовольнити зростаючі інфраструктурні потреби країн Азії, які виходять за межі можливостей сучасних інституціональних механізмів фінансування. Таким чином Китай де-факто отримає контроль над новим інститутом. Планується, що міжбанківські запозичення та випуск суверенних облігацій країнами-учасниками стануть джерелами залучення фінансування в проект. Першопочатково “Меморандум про взаєморозуміння” підписали представники 21-ї, переважно бідної, країни. Станом на червень 2015 року до Меморандуму приєдналися 57 держав. Японія та США відмовились від участі в створенні АБІІ, хоча дипломатично підтримали ідею створення такої організації. За оцінкою АБР, Азії щорічно необхідно до 800 млрд. дол. США на інфраструктурні проекти, а сам АБР може забезпечити лише 10 млрд.

Дж. Стігліц дає позитивну оцінку новоствореній фінансовій організації. Він впевнений, що Китай може претендувати на роль світового фінансового лідера: “Сам Китай є доказом того, наскільки інвестиції в інфраструктуру можуть сприяти розвитку”. Китай зможе бути корисним іншим країнам.

У банку є ще одна глобальна перевага: наразі світ страждає від недостатнього сукупного попиту. Фінансові ринки не справляються із завданням перерозподілу заощаджень із регіонів, де доходи перевищують витрати, в регіони, які потребують інвестицій. І Дж. Стігліц основною проблемою називає саме фінансову систему, яка успішно маніпулює ринком, проводить операції з цінними паперами, але не справляється з посередницьким завданням перерозподілу заощаджень та інвестицій у глобальному масштабі. Вчений прогнозує, що АБІІ може дати імпульс сукупному попиту на світовому ринку. Нова спроба урізноманітнити джерела

глобальної фінансової допомоги, вірогідно, сприятиме глобальному розвитку. Розуміють це і розвинені країни, такі як Німеччина, Франція, Італія, Великобританія, які приєдналися до АБП не без мети отримати частку в інвестиційних проєктах у регіоні, що розвивається найбільш динамічно.

Організація нового банку – це частина плану Китаю зі створення Нового шовкового шляху. Його мета – стимулювання розвитку торгівлі та економічного співробітництва з іншими країнами Євразії, Африки через розвиток інфраструктури в регіоні. АБП надасть платформу Китаю для експорту капіталу, робочої сили та досвіду будівництва інфраструктури в азійські країни, що розвиваються. Безумовно, це буде корисно як для економіки Китаю, так і для іміджу Китаю на світовій арені. Це зможе прискорити процеси інтернаціоналізації юаня в рамках реалізації стратегії валютної політики КНР. Експерти вбачають, що АБП кидає виклик встановленому глобальному порядку з домінуючою роллю США, передбачають, що центр геополітичного впливу поступово буде зміщуватись на схід. Хоча сам Китай неодноразово наголошував на своєму бажанні лише підтримувати існуючий міжнародний фінансовий порядок та готовності працювати паралельно з АБР в інтересах розвитку регіону, зрозуміло, що КНР перехоплює ініціативу бути головним реформатором у зоні свого геополітичного впливу. Не можна не помітити амбіції КНР, що зростають, та її бажання збільшувати свій вплив на глобальну економіку. У цьому контексті АБП буде грати роль козирної карти КНР як засіб тиску на існуючий глобальний порядок.

Державна політика співпраці з міжнародними фінансовими організаціями має бути орієнтована на найефективніше використання переваг та можливостей, що надає членство у цих інституціях. Слід пам'ятати, що стратегія співробітництва полягає не лише в отриманні позик для фінансування програм і проєктів, а є комплексом дій, спрямованих на відстоювання національних інтересів у світовій економіці на шляху забезпечення макроекономічного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

Alexander T. Unravelling Global Apartheid: An Overview of World Politics // Polity, 1996.

Asian Development Bank data, <http://www.adb.org>

Asian Infrastructure Investment bank data, <http://www.aiibank.org>

International Monetary Fond data, <http://www.imf.org>

Lee Kuan Yew. From Third World To First. Singapore, 2000.

Patel R. Wold Bank and Agriculture. A critical review of the World's Bank world development report, 2008, <http://rajpatel.org/wp-content/uploads/2009/11/actionaid.pdf>

"Seizing a Once-in-a-Generation Opportunity", speech by Cristine Lagard in Washington D.C. // **IMF, 2015, July 08**, <http://www.imf.org/external/np/speeches/2015/070815.htm>

Stiglitz J. Z. Who lost Russia? Globalization and Its Discontents. New York, 2002.

United States Congress // **The Report of the International Financial Institution Advisory Commission: Comments on the Critics, 2001.**